

AZKUE BIBLIOTEKAREN HISTORIA

Bilbo, 1992-VI-26

Jose Antonio Arana Martija

Gure Erakundearen barne historia aztertu eta idatzikeran badaude bihotzeko gaiak, eta niretzat behintzat gaurko hau benetan hunkigarria da Euskaltzaindiarekin izan dudana loturarik estuena liburutegia izan baita. Azken hamalau urteotan hurbiletik zuzendu izan dudana ondarearen arlo hau nire bizitzako ardurarik iraunkorrena izan bada, pozgarriena ere izan dela aitortu behar dut eta inork esatekotan nik esan dezaket 1978.eko azaroaren 24-ean euskaltzain osoek egotzi zizkidaten lanak, ardura haundikoak baziren ere, gustura egitekoak izan direla.

Hainbat lan neketsu eta xehetasunez betea burutu ondoren, gaur zabaltzen dugu egoitza berri honetan Azkue Biblioteka. Aspaldiko asmoa eta ametsa bete da ba. Eta aspaldikoa diodanean, Euskaltzaindiaren sorrera egunetararte hitzaldi honetan noalako da, gure erakundearen hirurogeita hamabi urteko historian beti izan baita liburutegia begininitakoa. Hala agertzen da historiaren zehar, aztertu ditudan dokumentuetan, agiriak hain zuzen, hauek bait dira historia egiteko oinarri ofizialak eta fidagarriak. Ikerketa sakonagoa egiteko badaude, bai, beste dokumentu argigarriak, artxiboan dauden gutunak esate baterako. Eta bateren batek egin lezaken, eta behar bada egin beharko luken azterlana da. Baina horretarako sosegua eta astia behar direnez, nik egindako lan hau, oraingoz, onar dezazuela eskatzen dizuet.

Euskaltzaindiaren lehendabiziko karguen hautaketa Donostian egin zen, 1919.eko urriaren 7an. Azkue, Eleizalde eta Agerre izan ziren euskaltzainburu, idazkari eta diruzain hautatuak. Ez zegoen orduan buruorderik, Etxaide 1950ean izendatua izan arte. Baina karguen artean *gutunzaina* ere hautatua izan zen: Julio Urkijo hain zuzen. Kargu hori, dirudienez, artxibariarena zen, hasiera hartan liburutik ez zeukalako Akademiak. Baina gutunak eta dokumentuak zaintzetik aparte, beste beharrian bat ere nabari ikusi zuten orduko euskaltzainek, zeren eta 1920.eko urriaren 22an, RIEV aldizkarian Urkijoren laguntzailea zen Geroges Lacombe izendatu zuten "lankide gutun erosketarako". Hurrengo urteko hautaketan, Donostian 1921.eko ekainaren 28an egindakoan, Lakonbe (euskarazko

grafia horrekin) izan zen Gutunzain izendatua eta kargu horretan iraun zuen 1947an hil arte. Ordurako Azkuek Erriberako egoitzara eramana zeukan bere liburutegia eta liburu erosketetan ziharduen Lakonbek, hala nola, Bonaparteren argitarapenak, gutunak eta beste. Liburutegiaren erabilerarako araudi bat ere prestatu zuen Lakonbe jaunak 1921.eko urrian.

Gerraren zioz larria izan zen Euskaltzaindiaren egoera. Liburutegiari dagokionetik, ez zegoen erosketak egiteko dirurik, anekdota honek adierazten digunez: 1946.eko martxoaren 29an zera irakurtzen da agirian: “Federico Castro Guisasolaren liburugai bat erosteko aspaldian dirutan urri dagoela-ta, ezin oraingoz erosi leikela”. Liburu bakar bat erosteko dirurik ez zeukan erakundeak, hainbat urteren zehar liburutegia aberaste-ko aukerarik ez zuela izan argi eta garbi azaltzen zaigu.

Azkuek heriotzera eramango zuen istripua izan ondoren, 1951.eko urriaren 30ean euskaltzainek egin zuten bileran Juan Gorostiagari eman zioten euskaltzainburuaren liburutegia zaintzeko ardura. Lehenagotik zegoen liburuzain kargurako hautatua, data ez dugularik ezagutzen agirietan ez bait da agertzen. Baina Azkueren liburutegiaren emaitza ofiziala geroago etorri zen, 1953.eko apirilaren 24ean egindako bileran agertzen bait da horren berri, Gregorio Maidagan eta Jorge Villa ondorengoengandik:

“Azkuek Euskaltzaindi-etsean eukazan liburu eta paper guztien eta argitaraturiko liburu-eskubidean emoitza egiten dautse Euskaltzaindiari. Gorostiaga gutunzain izentau dan ezker, Euskaltzaindi-etsean dagozan beste liburu ta gauza guztien zerrenda zeatz eratu dagiala ta ooren ardura ta erabilera ebatzi dagiala bere erabakitzen da”.

Urte bereko irailaren 25ean egindako bileran agindutako lanaren errendapena egin zuen Gorostiagak “asi dala liburu zerrendea gertatzen” irakurtzen da agirian eta.

Aldaketa nabarmenak datozkigu hurrengo urtean. 1954.eko irailaren 24ean egin zen bileran Gorostiagak Ameriketara zihoala adieraztera eman zuen. Ordurako lanean hasia zen Alfonso Irigoien eta horrezaz gain bere poltsikotik laguntza ematen ere, egun bereko agirian irakurtzen bait dugu Xabier Peñak eta berak ordaindu zituztela bibliotekako muebleetan egini-ko obra batzu. Etxaide euskaltzainburu zen garai hartan, Oleaga euskaltzain osoa zen zadorlari edo idazkari eta Maidagan, euskaltzain urgazlea, diruzain. Biak izan ziren 1941ean hautatuak eta biak hil ziren 1961ean. Baina Gregorio Maidaganek bertan behera utzita zeukan kargua eta Alfonso Irigoienek betetzen zuen behin-behinean diruzain kargua 1955.eko urtarrilaren 1ean izendatua izan zenetik, liburuzainarena ere Gorostiaga joan zenetik betetzen zuelarik. Hala irakurtzen da egun hortako agirian:

“A. Irigoienek gutunzaintzan eta diruzaintzan Gorostiaga eta Maidagan jaunari lagunduz, Euskaltzaindiaren alde egiten dauzan lan neke-tsuak (aipatzen dira). Lan ori orain arte doan egin dau. Ez da egokia au.

Irigoien jaun ori Gutunzaintza, Diruzaintza, Idazkaritza eta beste Euskaltzaindi arazoetako langille izendatzea erabaki da. Ordu bete goizean (12/1) eta beste bat arratsaldean (3/4)".

*Eusker*a agerkariaren ardura ere bazeraman Irigoienek eta 1955.eko martxoaren 29an egindako bileran "zorion-agur sutsua erakustea erabaki da". Baina Oleaga ere gero eta bilera gutxiagotara etortzen zenez, adinagatik noski, Mitxelena izan zen Idazkari-orde izendatua 1955.eko apirilaren 25eko bileran. Beraz, 1955.etik aurrera Etxaide izan zen euskaltzainburu, Mitxelena idazkari-ordea eta Irigoien diruzain-ordea eta batera liburuzain-ordea. Baina azken ordezkatzeko honetan hiru urtez jarraitu zuen 1958.eko apirilaren 24ko bileran, Gorostiaga jauna, Ameriketatik herriratua, izan bait zen berriz liburuzain izendatua.

Azkueren liburutegia izan zela Euskaltzaindiaren bibliotekako lehen ondarea esana da, eta gerra aurrean, Lakonberen ardurapean, erositakoak gehitu zutelako ondare hori aitortu behar da. Baina Altube erbestetik Gernikara etorri zenean izan nuen berarekin egoteko parada. Pabetik ekarritako liburuak Euskaltzaindiari eskaintzea erabaki zuen, naiz eta niri ere mordo bat eman. Hala zioen Irigoienek 1958.eko maiatzaren 29ko bileran: Altubek "bere liburu mordo bat Euskaltzaindiari emon gura deusola". Eskaintza hau azarorako burutua zen hil horretako bileran berri hau eman bait zuen Irigoienek: "Altube jaunak Euskaltzaindiari eskeiñiko liburuak jaso direala". Beste emaitza bat ere izan zen gerotxoago, 1962.eko azaroaren 30ean: "Juan Ramon Urkijok RIEVen aleak eta Julio Urkijok argitaratutako liburu batzuk" gure erakundeari eman zizkio-la agertzen da bilerako agirian. Aberasten zihoan gure biblioteka, eta itxura berri bat hartzen ere. Gabriel Arestiren bidez Gineako ohol berria jarri zen Erriberako egoitzan eta izena eman ez nahi zuen emakume batek pinkia ordaindu zuen, 1962.eko urtarrilaren 26ko bileran azaldu zenez.

Eraberritze bat etorri zen 1963.eko apirilaren 5ean Jose Maria Lojendio euskaltzainburu izendatua izan zenean Donostian. Behin behineko karguak zeuden eta zuzendaritza tinko bat izendatu behar zen efikaziari begira. Urte bereko urriaren 25ean Bilbon egin zen bileran honako kargu hauentzat izendatuak izan ziren:

Idazkaria: Koldo Mitxelena
 Idazkari ordea: Alfonso Irigoien
 Diruzaina: Eusebio Erkiaga
 Liburuzaina: Lino Akesolo

Berriki euskaltzain oso hautatuak ziren azken hirurak. Baina Diruzainak eta Liburuzainak ez zuten onartu euskaltzain izendapena eta araudi berriak karguetarako euskaltzain oso izan beharra eskatzen zuenez, bete gabe geratu ziren karguak. "Bere lanak artu ezituzten bitartean langille-ren bat artzea" erabaki zen 1964.eko martxoaren 20an, eta azkenean, urte

bereko azaroaren 27an honako berri hau eman zen bileran: María Angeles Alberdi, Gorozikako maistra langilezat hartua zela. Azkenean, Erkiagak eta Akesolok amore eman zuten, baina baldintzekin: Erkiagak onartzen zuen esukaltzain izendapena, baina ez zuen kargurik nahi. Akesolok ostera uko egiten zion euskaltzain izendapenari, urgazle izanez jarraituz, baina onartzen zuen liburuzain izatea. Bilera horretan, 1965.eko otsailaren 26an, Irigoien izan zen bulego-buru izendatua, soldatarekin. Nahiz eta urte pare batetan Akesolo liburutegian ibili, 1965.eko martxoaren 26an egin zen bileran erabaki zen ezin zuela karguan jarraitu urgazlea bait zen. Dena konpondu zen 1966.eko abenduaren 30ean zuzendaritza berria hautatua izan zenean:

Euskaltzainburua	Manuel Lekuona
Idazkaria	Juar San Martin
Idazkari-ordea	Alfonso Irigoien
Diruzaina	Eusebio Erkiaga
Liburuzaina - - - - -	Juan Gorostiaga

Azken hamairu urteetan ez zen buruorderik hautatu, eta bilera honek kargu hori bete zuen Jean Haritschelhar jaunak, 1988ra arte kargu horretan jarraitu zuenak, beraz hogeita bi urteren zehar, Euskaltzainburu izendatua izan arte. Gero, Luis Villasante euskaltzainburu izendatua izan zenean 1970.eko uztailaren 29an, San Martinek eta Erkiagak jarraitu zuten beraien karguetan eta 1967.eko martxotik Gorostiaga ez zenez liburutegitik agertzen Irigoien izan zen liburuzain izendatua. Azken hau ere bulegoan ez zegoenez, 1968/1969 ikasturtean Salamancara joana zeudelarik, Jose Luis Lizundia izan zen idazkari-orde kargurako izendatua 1970.eko bilera horretan.

Aspaldidanik liburutegian ibilia zen Irigoien liburuzain berriak txosten bat irakurri zuen Donostian 1971.eko urtarrilaren 29an egin zen bileran. Hala zioen:

“Irigoyen euskaltzain jaunak liburutegiaren antolakizunari buruzko txosten bat irakurri du. Euskaltzaindiaren biblioteca hornitzen duten libururik gehienak Azkue zanak utzitakoak direla, eta ez gutxi Altube zanak ere. Euskaltzaindiko bibliotekak espezializatua behar duela (izan), batez ere linguistika generala, euskal linguistika eta euskal literatura, eta gainerako liburuak horren inguru. Liburuak gureganatzeko hiru bide ditugula: beharrezkoenak erostea, zenbait errebista gurearen trukez hartuaz eta Euskal Herriko editorialei ale bana bialtzera ohituaz. Trukean, orain ere aldzkari asko hartzen direla, gehitu ahal izateko. Eta ordenamenduaren gora behera eman ditu zenbait argitasun”.

Irigoienek duela hogeita bat urte urraturiko ildotik joan da geroztik liburutegiaren ibilpidea. Baina une hartan beharrezkoa zen liburutegiaren egoera eta funtzionamendua eraberritzea. Hala ikusi zuen Euskaltzaindiak 1971.eko irailaren 24ean, liburutegia berrizatzeko kanpaina bat bultzatuz. Irigoien, Lizundia eta Astiz jaunen eskuetan utzi zen ardura hau.

Data horretatik hiru hilabetera, “liburutegia zelan ordenatzen ari denari buruz berria eman zuen” Irigoienek. Migel Angel Astiz kazetariak, *La Gaceta del Norte* egunkarian bizpahiru artikulua argitaratu zituen Euskaltzaindiaren liburutegia eraberritzeko diru laguntzak eskatuz, eta erakundeak berak, 1971.eko abenduan, *Euskaltzaindiari laguntza. Liburutegiaren arazoa* izeneko iragarkiari zabalkundea eman zion, nahi zuena lortzeko dirulaguntzak jaso zituelarik. Hauekin bideratu zen eraberritze hori, irakurle gelako mahaiak, apalategi berriak, eta abar 1972an jarriz. Deialdi horrek beste eragin bat ere izan zuen, hots, gero eta liburu gehiago erosketaz edo dohainik jasotzea. Eta ordurarte hileroko bileretan jasotako liburuen zerrenda ahoz ematen bazuen liburuzainak, gero eta gehiago zirenez hartutakoak, *Eusker*a agerkarian zerrenda argitaratzea erabaki zen. Hara 1972an kaleratu zen 1971.ekoan agertzen zen oharra:

“EGILE ETA ARGITARATZAILEEI OHARRA: Lerro hauetan 1968 eta 1969-an hartu ziren liburuen agerpena egiten dugu. EUSKERA-ren ondorengo zenbakietan, era berean, hartzen direnen berri emanaz jarraituko dugu. Euskaltzaindiaren liburutegia euskal linguistika eta euskal literaturaren biblioteka berezia izan dadila nahi genuke, nahiz eta euskal kulturaren beste sail batzuk ere ontzat hartu. Baina, ahalik eta osatuena izateko, zuen laguntza behar dugu eta argitara ematen duzuten liburuetatik bidali ale bat bederen. Eskertuko dizuegu guztion den Euskaltzaindiko biblioteka aberasten laguntzearen, eta sail honen bidez irakurleai ezagutzera emango diogu, zuen liburuaren zabalkunderako. Aldez aurretik eskerrikasko.”

Eta liburuzainetik aparte, beste euskaltzain batzuk ere bibliotekarekin arduratzen hasi ziren. Gogoan daukagu Nikolas Alzola Deustuko lasalletarren komentura etorri zenean liburuen fitxak egiten ari izan zela, eta estima handiarekin gordetzen ditugu artxiboan harek egindakoak. Juan San Martin idazkariak ere, 1973.eko otsailaren 23ko bileran txosten bat irakurri zuen honako gai honetaz: “Euskal Kulturaren inguruko hementekaren hornitzeaz”, bere ustez hartu behar ziren hamairu aldizkariaren tituluak eta helbideak eman zituelarik. Hartzen ziren liburuen kopurua goraka zihoan eta liburuzainak hilerok ahoz ematen zuen jasotako zerrenda, nahiz eta agirian zerrenda agertu ez, urtearen azkenean baizik. Baina agirietan azaltzen zen liburuzainak bete zuela araudiak eskatzen ziona.

Une larriak etorri ziren geroztik, Erriberako etxea hondamendi egoeran —“ruinan” dio 1976.eko otsailaren 6ko agiriak— deklaratu nahi zuten eta. Hala eta guztiz ere, txosten bat irakurri zuen bilera horretan Nikolas Alzolak: argazki eta grabazioen artxiboa antolatzea eskatzen zuen Bitaño ezizeneko honek.

Egoitzaren —eta bertan zegoen liburutegiaren— egoera desagokia eta arriskutsua nabaria zen. Horregatik, 1978.eko martxoaren 31an egin zen bileran, *Bai Euskarai* kanpaina antolatzea erabaki zen. Lortuko zen diruarekin beharizan hauek bete beharko ziren: 1. Egoitza berria; 2. Bibliote-

ka eraberritzea; 3. Iker lanak bultzatu; 4. Hiztegitantza lanetan hasi; 5. Argitarapenak kaleratzen hasi. Kanpaina hori ekainean bukatu zen eta uztailaren 28ko osoen bileran bi premiazko gai hauek aukeratu ziren: 1. Euskararen Lekukoen liburuak prestatzen eta kaleratzen hastea, eta 2. Liburutegia antolatzea eta osotzea. Han nengoen ni orduan, oporraldian, edo hobe esteko langabezia, Azkueren musika paperak taiutzen. Behar zen bezalako liburutegia antolatzeko ez zegoen tokirik Erribera kaleko egoitzan, administrazioko lanak eta langileak gehitzen zihoazen neurrian txikia geratzen baitzen egoitza. Euskaltzainburuak egindako eskari bati erantzuna emanaz, 1978.eko urriaren 6an onartu zuen Bizkaiko Diputazioak administrazio bulegoetarako Arbieta kalean etxebizitza bat Euskaltzaindiari uztea. Horren berri urriaren 27an egindako bileran eman zen eta zera erabaki: “oraingo etxean liburutegi eta artxibo² jarraituko” zutela.

Bilera horretan beste erabaki bat ere hartu zen: “Jose Antonio Arana Martija jauna Euskaltzaindiko liburutegia ordenatzeko eta gaurkowitzeko kontratatzea”. Beraz, 1978.eko azaroaren lehen egunetan hasi nintzen lanean, Nerea Altuna andereñoaren laguntza hurbila izan nuelarik. Administrazio bulegoak Arbieta kalera eraman ziren eta liburutegi eta artxiborako geratu zen Erriberako toki osoa. Euskaltzaindiak azaroaren 24ean egin zuen bilerarako, ene ustez egin behar ziren obren eta antolamenduen proiektua aurkeztu nuen, Alfonso Irigoien liburuzainaren bidez igorria. Aurrerantzean Euskaltzaindiaren liburutegia *Azkue Biblioteka* deitzea ere proposatzen nuen, eta orokorrean onartua izan zen nere proposamena. Hauteskunde eguna zen hura eta liburuzainari dagokionetik, ahobatez Alfonso Irigoien izan zen liburuzain hautatua, ni leu laguntzaile izendatua izan nintzelarik. Proposatutako obrak azaroan, abenduan eta 1979.eko urtarrilean buruturik (irakurle gela, barruko atea, apalategiak, artxibo itxia, bulegoa, eta abar) beste era bateko lana eta zerbitzua antolatu zen orduan. Hamar urtez jarraitu genuen elkarlanean Irigoien jaunak eta biok, 1989.eko otsailaren 24ean, Lazkaoko Barne Jardunaldietan Pello Salaburu bibliotekaria izendatua izan zen arte. Arautegiaren arabera, lanaren antolamendurako eta bibliotekaren erabilpiderako beharrezkoa zenez, 1981.eko irailaren 25eko bileran *Azkue Bibliotekaren Erregelak Berezikiak* onartuak izan ziren. Plaza Barriko egoitza berri honek eskatzen eta ematen dizkigun baldintzengatik erregelak horiek egokitu beharko ditugulakoan nago.

Erribera kalean zegoen biblioteka eta artxiboa egoitza berri honetara ekartzeko eman ditugun urratsak adieraztea luze joango litzaken gaia da. Diputazioak, Jose Maria Makua jaunaren eskutik, etxe hau 1985ean eman zigunetik, asko dira asmatu, aztertu eta aldatu ditugun proiektuak. Azkenean, ikusiko duzuen honetara heldu gara. Data historiko bat azpimarratu nahi nuke: 1991.eko irailaren 4ean hasi ginen lanean biblioteka berri honetan. Azken hamar hilabeteotan hainbat lan burutu behar izan ditugu, hala nola, Erribera kaleko egoitzan zeuden liburu eta aldizkariak

1.700 kutxetan ekarri eta apalategi berrietan taiuz kokatu, segurtasuneko aparailuak jarri, informatizazioa behingoz erabaki eta funtzionatzen ipini, fonoteka eratu eta beste hainbat xehetasun ikerlei zerbitzu modernoa eman ahal izateko. Pozik eta harro gaude benetan lortu dugunarekin. Hitzak baino adierazgarriagoak kopuruak eta datu zehatzak izaten direlakoan, hurrengo laukian, eta laburpen gisa, zera ematen dugu: 1979an hasita izan ditugun sarrerak, jasotako ondare bereziak (100 aletik gorakoak) eta antolatutako erakusketak:

Urtea	Sarrerak	Ondare bereziak	Erakusketak
1979	4.370		
1980	3.026	Jorge Villa 315	K. Etxegarai: Gernika
1981	3.627	Juan San Martin 404	
1982	12.369	Juan C. Guerra 4.875 Goñi herritik 450 Juan San Martin 429 Barkaiztegi 354 García Zabaleta 170 <i>Vida Vasca</i> artxiboa	
1983	5.378	Norbert Tauer 721 J. Rodríguez Salis 270 Juan San Martin 200	
1984	7.752	Ortiz de Vidasolo 1.463 Jose Luis Lizundia 225	Expolangues: Paris Gramatikak: Iruñea
1985	5.156		
1986	6.058	Jokin Zaitegi 270	Kartografia: Gateiz
1987	7.664	Jokin Zaitegi 1.722	Kartografia: Urduña, Gernika Iruñea, Leitza, Zarautz
1988	5.428	Alfonso Irigoien 168	Euskal liburuak: Barcelona Kartografia: Portugalete, Errenteria Euskal liburuak: Gernika
1989	7.164	Maria Paz Ziganda 2.409	
1990	5.919	Villasanteren artxiboa "La Gaceta" bilduma	Kartografia: Lizarra Mendiburu: Donostia, Gasteiz, Deustu, Andoain
1991	5.445	Jose Maria Olaizola 980	Bonaparte: London, Bilbo, Baiona
79.356			

Erosi edo dohainik jaso ditugun liburutegi batzuk eta emaile aipagarrrien izenak eman ditut. Baina ez nituzke ahaztu nahi beste emaile batzuen izenak: Angel Luis Gainza, Xabier Gereño, Xabier Kintana, Jon Irazabal, Sebastián García, Guillermo Sautua, Ignacio Ugarte, Jose Maria Satrustegi, María Fernanda de la Iglesia, Pablo García Setién eta abar. Euskal Herriko Aurrezki Kutxak eta Diputazioak ere aipatu behar dira, trukez igortzen dizkiguten liburuengatik, eta Eusko Jaurlaritzak eta Nafarroako Gobernuak ere eskerroneko aipamena merezi dute.

Eskerrik beroenak eman behar dizkiet hasieratik laguntzaile izan dudan Nerea Altunari, 1982an Bertsolari Txapelketaren bertsoen transkribapena eta gero Juan Carlos Guerraren liburutegia eta artxiboa katalogatzen hasi ginenetik lanean ari den Josune Olabarriari, eta era berri honetan, tokiz aldatzen, ondorengo taitutze lanetan eta informatizazio arazoetan laguntzeko hitzartuta dagoen Kristina Aranari.

Erakusketak prestatzeko lanari gehitu behar zaio katalogoak eta kartelak kaleratzeko izan dugun ardura eta lana. Eta historia honetan aipatu behar dela, uste dut, hainbat argitarapen paratu ditugula gure fondoan dauden liburuetatik. Ondare honetatik atera ditugu hemen inguruan duzuen erakusketarako liburuak, zuzenean edo katalogoaren bidez ikus ditzakezuenak. Ene ustez nahiko adierazgarriak dira Euskaltzaindiak Azkue Bibliotekan daukan altxor baliotsua erakusteko. Guzti hau eta bibliotekan eta artxiboan dauden milaka aleak zuen eta ikerleen zerbitzurako jartzea da inaugurazioaren une honetan gure pozik handiena. Gure lana ez dadila alperrikakoa izan da une honetan gura duguna. Eta eten gabe lanean jarraituko dugula zin egiten dizuet, jaun andreok. Mila esker denoi eta agur.

Azkue Biblioteka estrenatzean. (Egoitza, 1992, VI, 26).
 Zutik: P. Xarritton, Jon Bilbao, Iratzeder eta L. Villasante.
 Eserita: A. Irigoien, J. M. Lekuona, J. Haritschelhar euskaltzainburua, J. M. Satrustegi eta J. A. Arana Martija.